

Roman Fedan

Zakład Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej

Instytut Geografii

Akademia Pedagogiczna, Kraków

Rola przedsiębiorczości w aktywizacji ośrodków ponadlokalnych (na przykładzie Jarosławia)

Przedsiębiorczość w najszerszym ujęciu obejmuje trzy podstawowe elementy tj. pojęcie przedsiębiorcy, działania przedsiębiorcze oraz przedsiębiorstwo jako organizację przedsiębiorczą.

Pod pojęciem przedsiębiorcy kryją się ludzie rozpoczynający działalność gospodarczą nastawioną na zysk, a więc prowadzący interesy na własny rachunek i całkowicie odpowiedzialni za efekty swojej działalności. Osoby te wykorzystują zaistniałe warunki tj. szanse i okazje pojawiające się w ich otoczeniu. Starają się oni wprowadzić jak najwięcej zmian, podejmując działania innowacyjne i przetwarzają otaczającą ich rzeczywistość, niezależnie od posiadanych zasobów i środków. Według P. Druckera (1992) przedsiębiorca to człowiek, który nabywa środki produkcji i wykorzystuje je do wytwarzania wprowadzonych na rynek produktów. Uważa on przedsiębiorcę za człowieka poszukującego zmian i odpowiedzialnego za nie, a także wykorzystującego je jako swoją szansę.

W inicjowaniu procesów przedsiębiorczych wiodąca rola przypada ludziom o określonych predyspozycjach psychoosobowych. Z. Makiela i T. Rachwał (2002, 2005) uważają, że człowiek przedsiębiorczy potrafi kreować nowe potrzeby dla siebie i innych, a także zaspakajać je niezależnie od warunków otoczenia.

A zatem przedsiębiorczość to zespół określonych cech osobowych człowieka, które pozwalają mu aktywnie uczestniczyć w życiu społeczno-gospodarczym. Wyzwolona w określonym środowisku aktywność społeczna, wspomaga zagospodarowanie przestrzenne i aktywizuje dany obszar lub ośrodek osadniczy. To właśnie miejscowe siły endogeniczne przy wsparciu działań zewnętrznych przyspieszają rozwój społeczno-gospodarczy danego terenu.

Przedsiębiorczość uważana jest przez ekonomistów za jedną z podstawowych kategorii ekonomicznych takich jak praca, ziemia i kapitał. Jest ona naturalnym podłożem gospodarki rynkowej. Konkurencyjny charakter gospodarki rynkowej ze swojej natury zmusza do zachowań przedsiębiorczych (Penc 1999). Nadzieją i zarazem jedyną szansą gospodarki rynkowej w Polsce jest oparcie jej na przedsiębiorczości i przedsiębiorcy.

Lata dziewięćdziesiąte w literaturze przedmiotu nazywane są okresem eksplozji przedsiębiorczości, który charakteryzuje się przyrostem liczebności firm prywatnych i przechodzącym w okres samoregulacji rynkowej. W okresie tym słabe firmy lub firmy wadliwie zarządzane upadają i ulegają likwidacji albo zawieszają swoją działalność (Piasecki 1992). Ale równocześnie zamiast nich szybko pojawiają się nowe firmy, często o innym rodzaju działalności, powodując w rezultacie zmianę struktury branżowej firm.

Kolejna faza rozwoju przedsiębiorczości i faza restrukturyzacji, charakteryzuje się adaptacją do nowych warunków ekonomicznych oraz poszukiwaniem nowych najczęściej zewnętrznych źródeł finansowania. Jednakże zarówno rozwój ilościowy jak i dojrzewanie struktury branżowej, a także restrukturyzacja ekonomiczno–rynkowa nie byłyby możliwe bez polityki państwa wspierającej rozwój przedsiębiorczości i kształtującej warunki tego rozwoju (Piasecki 1992).

JAROSŁAW NA MAPIE GOSPODARCZEJ REGIONU

Rozwój gospodarczy i urbanizacyjny miasta ściśle związany był z bardzo dogodną lokalizacją na szlaku dróg komunikacyjnych oraz z fazą industrializacji jaka objęła kraj na przełomie lat 60-tych i 70-tych, jak również z procesem transformacji gospodarki zapoczątkowanym w latach 90-tych ubiegłego wieku.

Jarosław położony jest przy bardzo ważnym korytarzu transportowym, który tworzą międzynarodowa droga E40, a w krótkiej perspektywie czasu autostrada A4 oraz dwutorowa zelektryfikowana linia kolejowa Nr 30, łączącym Europę zachodnią wzdłuż pogórza Sudeców i Karpat z obszarami zachodniej Ukrainy i dalej w kierunku Odessy i Rumunii. Na trasie tego korytarza przy granicy polsko – ukraińskiej, kształtuje się międzynarodowy węzeł transportowy Medyka–Szeginie i Przemyśl–Mościska, który z przejściami granicznymi Krościenko–Smolnica i Korczowa–Krakowiec tworzy zespół przejść granicznych o charakterze funkcjonalno–przestrzennym, określanym w literaturze „terytorialnym węzłem komunikacyjnym” (Rościszewski 1997). Jest to zatem lokalizacja o wymiarze wybitnie tranzytowym, która stwarza dodatkowe możliwości wzrostu gospodarczego miasta, wynikające z jego przygranicznego położenia przy bardzo ważnym szlaku komunikacyjnym kraju, prowadzącym do przejścia granicznego w Korczowej na terenie administracyjnym powiatu jarosławskiego.

Stąd też infrastruktura transportowa o wymiarze transgranicznym wywiera znaczący wpływ na wzrost pozycji społeczno–gospodarczej miasta jako ośrodka subregionalnego. Wzrost ten kształtowany jest między innymi poprzez lokalizację, a następnie rozwój podmiotów gospodarczych o zasięgu regionalnym i ponadregionalnym.

Bardzo sprzyjającym okresem w rozwoju miasta Jarosławia, był proces przyspieszonej industrializacji kraju rozpoczęty pod koniec lat 60-tych ubiegłego wieku. W czasie trwania gospodarki centralnie sterowanej, zlokalizowano w mieście dwie nowe inwestycje przemysłu mineralnego i lekkiego, a to Hutę Szkła opakowaniowego i Zakłady Dziewiarskie „Jarlan”, należące do największych fabryk w tych branżach w Polsce. Jednocześnie do 1975 roku powiększono moce produkcyjne i zmodernizowano trzy przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego tj. Zakłady Przemysłu Mięsnego, Zakłady Przemysłu Cukierniczego „San” i Zakłady Zbożowo–Młynarskie. W wyniku tych działań nastąpił bardzo szybki wzrost potencjału produkcyjnego w mieście, prezentującego nowoczesny profil produkcji, a zwłaszcza w branży dziewiarskiej i szklarskiej.

W 1975 roku w wiodących zakładach przemysłowych miasta zatrudnionych było około 10 tys. osób na 18,5 tys. pracujących ogółem.

Był to czas forsownej industrializacji miasta otoczonego obszarami rolniczymi, o rozproszonym osadnictwie wiejskim, a zwłaszcza we wschodniej i północnej części powiatu. W następstwie tego procesu zauważono określone zmiany, a to:

- gwałtowny wzrost miejsc pracy, a szczególnie produkcyjnych, w wyniku czego nastąpił przyspieszony proces przyuczania ludzi do wykonywania nowych zawodów,
- radykalne zmiany w profilach kształcenia młodzieży na poziomie szkół zasadniczych zawodowych i techników,
- szybki rozwój grupy chłopo–robotników w ogólnym zatrudnieniu, a zwłaszcza w zakładach produkcyjnych,

- przyspieszony rozwój budownictwa spółdzielczego zakładowego i komunalnego, który uruchomił proces urbanizacji miasta i spowodował wzrost usług w dziedzinie: handlu, ochrony zdrowia, oświaty i kultury,
- powiększanie się zjawiska dojazdów do pracy (w tym zakładowymi środkami lokomocji), co przyczyniło się do powołania miejskiej komunikacji samochodowej.

Tab. 1. Zatrudnienie w zakładach przemysłowych w Jarosławiu.

Nazwa zakładu	1975 r.	2003 r.
ZPDz. „Jarlan”	3442	1056
Huta Szkła	1586	646
ZPC „San”	1547	524
Zakłady Mięsne	1384	612
Zakłady Zbożowo – Młynarskie	956	-
Jarosławskie Przedsiębiorstwo Budowlane	783	356
Razem	9698	3194

Źródło: Dział kadr przedsiębiorstw.

Przytoczone wskaźniki dla 1975 roku są potwierdzeniem przyspieszonego procesu industrialnego miasta, który stał się głównym czynnikiem miastotwórczym, stymulującym jego rozwój gospodarczy, społeczny i oświatowo – kulturalny. Proces ten wykształcił chłonny subregionalny rynek pracy, który wytworzył silne powiązania z bliższym i dalszym jego zapleczem. Na spójny proces industrializacji i urbanizacji jako drogi rozwoju gospodarczego nie tylko miast ale także regionów, w literaturze przedmiotu zwraca uwagę wielu autorów.

Do końca lat 80-tych na miasto Jarosław przypadało około 60% ogółu potencjału produkcyjnego w byłym województwie przemyskim. Ten znaczący wzrost industrializacji miasta spowodował wzmożenie napływu ludności oraz znaczące zmiany na lokalnym rynku pracy.

Istotnym wskaźnikiem tego procesu w obszarach wiejskich, był wzrost ludności utrzymującej się ze źródeł nierolniczych, co z kolei wywarło wpływ na poprawę ich warunków życia, a zwłaszcza w osiedlach położonych w niedalekiej odległości od miasta i wzdłuż ważniejszych szlaków komunikacyjnych. Przejawem tego była wzmożona modernizacja obiektów i rozwój budownictwa mieszkalnego oraz gospodarczego, a także doposażenie gospodarstw w sprzęt i maszyny rolnicze.

ZMIANY STRUKTURALNE W PRZEMYSŁE JAROSŁAWSKIM

Proces transformacji wpłynął na zmianę w rozmieszczeniu i dostępności do zasobów technologicznych, informacyjnych, kapitałowych i surowcowych oraz ustalił nową organizację zbytu, a także źródeł zaopatrzenia (Ziolo 1999). Zakłady produkcyjne poddane zostały procesom restrukturyzacji, czyli zmianom w strukturze własnościowej, zatrudnieniu, finansowaniu i zarządzaniu.

Jarosław postrzegany jest w kraju jako miasto będące modelowym przykładem udanych przedsięwzięć prywatyzacyjnych. Sprywatyzowano tu drogą kapitałową trzy duże przedsiębiorstwa, a to Zakłady Przemysłu Cukierniczego „San”, Hutę Szkła „Jarosław” i Przedsiębiorstwo Przemysłu Mięsnego.

ZPC „San” sprywatyzowano przy pełnym udziale kapitału zagranicznej firmy United Biscuits z Wielkiej Brytanii, a Hutę Szkła przy udziale renomowanej firmy Owen Illinois ze Stanów Zjednoczonych Ameryki. Natomiast w odniesieniu do Zakładów Mięsnych i ZPDz. „Jarlan”, Skarb Państwa przekazał akcje spółek do Narodowych Funduszy Inwestycyjnych.

W następstwie tego procesu sukcesywnie malało zatrudnienie w mieście i w 2003 roku osiągnęło pułap 32% w stosunku do poziomu z 1975 roku (tab. 1). A zatem nastąpił okres regresu w potencjale produkcyjnym miasta oraz postępujący wzrost stopy bezrobocia.

INICJATYWNOŚĆ WŁADZ SAMORZĄDOWYCH ORAZ MIESZKAŃCÓW

Dobry pomysł i wiara w sukces przedsięwzięcia oraz skuteczna strategia rozwoju, to warunki umożliwiające uzyskanie zamierzonego celu. W takich uwarunkowaniach wyzwoły się inicjatywy wśród samorządu lokalnego i mieszkańców miasta zmierzające do aktywizacji życia społeczno – gospodarczego.

W 2003 roku uzyskano listy intencyjne Wolnej Strefy Ekonomicznej „Euro–Park Mielec” na uruchomienie produkcji foteli do samochodów osobowych firmy Fiat w zwolnionych halach produkcyjnych ZPDz. „Jarlan”. Wymienioną produkcję rozwija znana z wytwarzania akcesoriów do samochodów osobowych firma Lir Corporation Poland przy wstępnym zatrudnieniu 350 osób, a docelowo 750 osób. Dla potrzeb tej produkcji przeszkolono 120 osób w zawodach szwaczka i krajczy. Równocześnie w wolnych obiektach Zakładów Zbożowych PZZ organizowana jest kolejna firma branży olejarskiej, która zatrudni około 300 osób.

Ponadto prowadzone są negocjacje zmierzające do budowy w Jarosławiu pierwszej ekologicznej elektrowni w kraju na bazie miejscowych złóż gazu ziemnego o mocy 120 MW. To zadanie inwestycyjne ma sfinansować angielska firma Intern Generation, co przysporzy kolejną pulę nowych miejsc pracy.

Bardzo wymierna inicjatywą było zaangażowanie na rzecz utworzenia w mieście wyższej uczelni. Głównymi przesłankami na rzecz powołania placówki akademickiej w znaczącym ośrodku szkolnictwa średniego były:

- dobra lokalizacja miasta w stosunku do wschodnich i południowych obszarów województwa lubelskiego oraz wschodnich i południowych rejonów Podkarpacia,
- bardzo dobre położenie Jarosławia na szlakach komunikacji drogowej i kolejowej,
- praktyczna możliwość przejęcia obiektów po zlikwidowanej w centrum miasta jednostce wojskowej, jako niezbędnej bazy dydaktycznej dla przyszłej uczelni.

Efektom wielorakich działań było rozpoczęcie kształcenia na poziomie wyższym w Jarosławiu z dniem 1 października 1998 roku (tab.2).

Tab. 2 Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Jarosławiu.

Rok	Specjalność kształcenia	Liczba studentów	Liczba nauczycieli akademickich
1998	- Gospodarka turystyczna i hotelarstwo - Ekonomika gospodarki żywnościowej - Rachunkowość i finanse przedsiębiorstw	685	37
2000	j. w.	4120	112
2003	dodatkowo: - Informatyka stosowana - Pielęgniarstwo	10350	286

Źródło: Dział Kadr PWSZ

Dane w tabeli potwierdzają bardzo dynamiczny rozwój analizowanej placówki akademickiej. Następnym funkcjonowania Uczelni w Jarosławiu jest:

- wzrost pozycji miasta w regionie (wzbogacenie dotychczasowego wizerunku),
- skrócenie drogi kształcenia i obniżenie jego kosztów dla części młodzieży, a zwłaszcza o niskich dochodach rodzinnych,

- wzmocnienie rynku pracy w mieście,
- poprawa kondycji finansowej Przedsiębiorstwa PKS,
- wzrost dochodów mieszkańców w tytułu wynajmu kwater, zwiększonych obrotów w punktach sprzedaży artykułów spożywczych, szkolnych itp.
- zagospodarowanie substancji lokalowej po byłej jednostce wojskowej i zakładach drzewnych (poprawa wystroju architektonicznego).

W 2003 roku miasto Jarosław z liczbą 42 tys. mieszkańców posiada wyższą uczelnię, w której kształci się powyżej 8 tys. studentów w systemie studiów stacjonarnych i 3 tys. w systemie zaocznym. Wspólnie z Hutą Szkła stanowi najważniejszy czynnik miastotwórczy decydujący o jego wzroście społeczno-gospodarczym i nobilitujący gród nad Sanem w przestrzennym zagospodarowaniu regionu podkarpackiego.

LITERATURA

- Drucker P. F., 1992. *Innowacja i przedsiębiorczość*. Praktyka i zasady. PWE. Warszawa.
- Makiela Z., Rachwał T., 2002. *Podstawy przedsiębiorczości. Program nauczania*. Wydawnictwo. Nowa Era. Warszawa.
- Makiela Z., Rachwał T., 2005. *Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik*. Wyd. IV, Wydawnictwo Nowa Era. Warszawa.
- Penc J., 1999. *Innowacje i zmiany w firmie. Transformacje i sterowanie rozwojem firmy*. Agencja Wydawnicza PLACED. Warszawa.
- Piasecki B., 1992. *Polityka rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w państwach centralnej i wschodniej Europy*. Międzynarodowy Kongres Małego Biznesu. Warszawa.
- Rościszewski M., 1997. *Polska granica wschodnia*. Geopolitical Studien. Wol. 1. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN. Warszawa.
- Zioło Z., 1999. *Transformacja struktur regionalnych Polski południowo-wschodniej w okresie zmian systemu gospodarowania*. Prace Komisji Nauk Ekonomicznych. PAN Oddział w Krakowie. Kraków.